

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ТЕХНІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

**ВІСНИК
РІВНЕНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

ЕКОНОМІКА

**«Актуальні проблеми підготовки фахівців в умовах
реструктуризації органів регіонального управління»**

З Б І Р Н И К Н А У К О В И Х П Р А Ц Ь

В и п у с к 2 (9)

Рівне – 2001

Гончаренко В.В., к.е.н., (Полтавський кооперативний інститут, м. Полтава)

АКТУАЛЬНІСТЬ ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ КООПЕРАЦІЇ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ОРГАНІВ РЕГІОНАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ

В статті обґрунтовується необхідність вивчення проблем історії, теорії та практики кооперації в навчальних закладах України. Показано значення кооперативного руху як форми економічної самопомоги та соціального самозахисту населення.

Кооперація в Україні, як і інших республіках колишнього Союзу, має складну і трагічну історію. Розпочавшись в 60-х роках XIX століття, кооперативний рух сприяв поліпшенню життя широких верств українського народу. Встановлення радянської влади призвело до знищення цього масового руху самопомоги людей. Три покоління українців зросло в умовах відсутності правдивої інформації про соціально-економічне значення кооперативів, а псевдокооперативне оточення у вигляді колгоспів, споживчої кооперації та «горбачовських кооперативів» призвело до повної дискредитації кооперативної ідеї в очах населення. Відродження справжнього кооперативного руху як форми економічної самопомоги та соціального самозахисту населення розпочалось після проголошення незалежності. Тому поширення знань щодо історії, теорії та практики українського і світового кооперативного руху набуває особливої актуальності в умовах структурних змін в економіці та реформування органів управління.

Шістдесят років кооперації

Після відміни кріпацтва в 1861 році та початку формування ринкових відносин в Російській імперії за прикладом Європи почали виникати різні види кооперативів. Одним із перших в 1865 році виник сільськогосподарський кооператив в Полтавській губернії. В цьому ж році в Костромській губернії було засноване перше кредитне товариство. В 1866 році в Тверській губернії був організований перший молочарський кооператив, а в Харкові - перший споживчий кооператив.

Ці перші кооперативи заклали початок масовому кооперативному рухові в Російській імперії і до революції 1917 року була створена потужна кооперативна система, що налічувала близько 63 тисячі первинних кооперативів різних видів, які об'єднували понад 24 мільйони членів.

Членами сільськогосподарських кооперативів, яких налічувалось понад 11,5 тисяч, було майже 1,1 мільйони селянських господарств. Понад 10,5 мільйонів осіб були членами 16200 кредитних кооперативів, які також виконували постачальницько-збутові функції для своїх членів. Споживчі кооперативи, яких налічувалось 35000, об'єднували 11,5 мільйонів пайовиків. Близько 90% цих кооперативів були сільськими. Тому для підвищення ефективності своєї діяльності вони створили 927 об'єднань (спілок) різних рівнів та видів. На українські губернії в ті часи припадало 20-25% загальної кількості кооперативів (в залежності від виду), на білоруські - 3-4%. Українські губернії, особливо Полтавська, займали перші місця у Російській імперії за кількістю кооперативів. Кожен чотирнадцятий українець був членом кооперативу (в той час як в Англії, Голландії, Бельгії - кожен шістнадцятий, в Німеччині - кожен тринадцятий мешканець). Масового розвитку набули кооперативи й в західноукраїнських землях, що входили до складу Австро-Угорщини, а пізніше - Польщі.

Таке поширення кооперативів було викликано особливостями їхньої соціально-економічної природи. Кооперативи створювались як форма економічної самопомоги населення і діяли з метою забезпечення своїх членів необхідними товарами та послугами за цінами на рівні їх собівартості. Кооперативи мали неприбуткову економічну природу та будувались на демократичних принципах управління. Вони надавали послуги лише своїм членам, кожен з яких одночасно був власником і клієнтом кооперативу. Люди через кооперативи допомагали один одному, а кооперативи, співпрацюючи між собою створювали потужну багаторівневу кооперативну систему економічної самопомоги населення з розвинутою виробничою та переробною базою, кваліфікованими кадрами, значними фінансовими ресурсами, великими обсягами операцій та торгівельними зв'язками з багатьма країнами світу (кооперативи та їх союзи мали представництва в країнах Європи та США).

Прихід до влади більшовиків в 1917 році та прийняття ними декретів «Про об'єднання всіх видів кооперативних організацій» та «Про споживчі комуни» започаткували експропріацію матеріально-технічної бази кооперації та знищення масового кооперативного руху. Політика «воєнного комунізму» базувалась на жорсткому тотальному адмініструванні і була спрямована на витіснення товарно-грошових відносин та їх заміну прямим товарообміном. В цих умовах справжня кооперація, як і окремі селянські товарні господарства, існувати не могли. Тому селяни почали стихійно виступати проти існуючої політики, чим в 1921 році змусили владу запровадити нову економічну політику (НЕП) і відродити ринкові відносини. При цьому навіть Леніну довелося визнати, що кооперація - це «огромное культурное наследство, которым нужно дорожить и пользоваться».

Незважаючи на три «чорних роки» посиленого руйнування, фактично почавши все спочатку, кооперація до середини 20-х років відродилась. На кінець 1924 року в СРСР вже діяло 58107 кооперативів всіх видів, із них: 20,5 тис. - споживчих; 23,5 тис. - сільськогосподарських, 1813 - кредитних. Із них 73% знаходились в РСФСР, 2% - в Білоруській РСР, 23% - в Українській РСР. Первинні кооперативи об'єднувались в районні та обласні спілки (загальні та спеціалізовані), які, в свою чергу, входили до спеціалізованих кооперативних центрів: «Сільський господар», «Маслосоюз», «Плодоспілка», «Бурякспілка», «Насіннесоюз», «Коопптах», «Укрсільцукор», «Добробут» та інші.

До кінця 20-х років всіма видами кооперації в Україні була охоплена значна частина селянських господарств. Тут нараховувалось 2216 сільськогосподарських товариств із майже 3 мільйонами членів. На початок 1929 року членами лише сільськогосподарських кооперативів було майже 36% селян. При цьому в молочних районах цей показник сягав 40-97%, в картопляних - 57-77%, цукрових - 80%, насінневих - 50-80%. До кінця 20-х років кооперація знову зайняла вагомі позиції в економічній системі держави. В 1928 році частка кооперативних організацій в загальному обсязі експорту складала 20%. При цьому частка кооперації в експорті окремих сільгосппродуктів складала: зерна - 47%, масла - 70%, льону - 60%, продукції птахівництва - 40%. Сільськогосподарська кооперація через низові кооперативи та їх спілки різних рівнів виконувала різноманітні обслуговуючі функції для селянських господарств, що були її членами: від постачання необхідних їм товарів, збуту та переробки їхньої продукції, кредитування, до здійснення експортно-імпортних операцій від імені та за дорученням своїх членів. За короткий період кооперація знову створила потужну матеріальну базу - власні заводи, елеватори, ремонтні майстерні, електростанції, технічні засоби тощо. Видавалась велика кількість кооперативної літератури. Селяни брали активну участь в кооперації, бо знали її протягом 60 років (трьох поколінь!) і вірили в неї. Але...

Шістдесят років псевдо кооперації

З початком формування жорсткої командно-адміністративної системи наприкінці 20-х років ідея кооперації була повністю дискредитованою. Відомі та зрозумілі багатьом людям терміни і поняття можуть бути ефективно використані для впливу на суспільну свідомість. При цьому відбувається повна підміна сутності поняття. Так сталося із словами «кооператив» та «кооперація», які в одній країні протягом сторіччя дискредитувались тричі.

Перший раз вільне вживання (а точніше - зловживання) цими термінами відбулось в 1918 році в період «воєнного комунізму». Більшовики на чолі з Ленінін для кращого сприйняття населенням їхніх ідей стали називати

кооперативами створювану соціалістичну розподільчу систему. З цього приводу Ленін писав: «Кооператив, если он охватывает все общество, в котором социализирована земля и национализированы фабрики и заводы, есть социализм». Або «...все общество должно превратиться в единый кооператив трудящихся - такова задача победы социализма» (1918 р.) чи «...чтобы все население охватывалось кооперативами и чтобы эти кооперативы сливались в единый, сверху донизу охватывающий всю Советскую республику кооператив...» (1919 р.) або «...мы можем сказать с уверенностью, что вся Советская республика, может быть через несколько недель, а может быть, через небольшое число месяцев превратится в один великий кооператив трудящихся» (1920 р.). Більшість селян не розуміли, що таке «соціалізована земля», «націоналізовані фабрики і заводи» та «соціалізм», але вони знали, що таке кооператив і що він значно полегшує життя. Тому вірили. І лише через певний час зрозуміли, що звичний для них термін «кооператив» використовувався для означення зовсім інших явищ та дій.

Вдруге підміна понять і дискредитація кооперативної ідеї відбулась наприкінці 20-х років. Ленін, який перед смертю докорінно змінив свої погляди на кооперацію, в одній із останніх робіт писав: «... нам осталось «только» одно: сделать наше население настолько «цивилизованным», чтобы оно поняло все выгоды от поголовного участия в кооперации и наладило это участие. Никакие другие премудрости нам не нужны теперь для того, чтобы перейти к социализму. ...простой рост кооперации для нас тождественен с ростом социализма, и вместе с этим мы вынуждены признать коренную перемену всей точки зрения нашей на социализм. ...ряд привилегий экономических, финансовых и банковских - кооперации. В этом должна состоять поддержка нашим социалистическим государством нового принципа организации населения». При впровадженні в життя останніх настанов «вождя пролетаріату» його ідея кооперування населення була підмінена сталінською ідеєю масової колективізації селян, а колгоспи були проголошені вищою формою сільськогосподарської кооперації та кінцевою метою розвитку всієї кооперативної системи. В постанові V з'їзду Рад СРСР від 28 травня 1929 року «Про шляхи піднесення сільського господарства і кооперативне будівництво на селі» передбачалось впродовж п'ятиріччя колективізувати 85% селянських дворів, а постанова ЦК ВКП(б) «Про організаційну побудову сільськогосподарської кооперації» від 27 червня 1929 року фактично припиняла діяльність відродженої під час НЕПу системи селянської кооперації, яка підлягала примусовій реорганізації у відповідності з курсом на колективізацію. За 1930 рік було колективізовано 23,6% селянських господарств і 30,9% землі, до 1933 року - відповідно 61,5% селян і 75,6% землі, а до кінця 1937 року - 93% селянських господарств і 99,1% землі було примусово об'єднано в колгоспи. Подібний процес підміни понять відбувся в 1939 році в західних областях України та

Білорусі після встановлення там радянської влади. Існуюча на той час система сільськогосподарської кооперації була ліквідована, а натомість була створена єдина на селі псевдокооперативна форма - колгосп.

Процес масового знищення справжнього кооперативного руху і створення псевдокооперації в цей період стосувався не тільки сільськогосподарської, а й інших видів кооперації. В 1930 році була ліквідована кредитна кооперація, а її кошти та майно були передані державному банку. В цьому ж році була ліквідована страхова кооперація. Її майно «досталось» установам Держстраху. В 1937 році ліквідована житлово-орендна кооперація, а її житловий фонд передано у розпорядження місцевих Рад.

Єдиною із всіх дореволюційних видів кооперації, що залишилась існувати в радянській системі, була споживча кооперація. В 1935 році вона була ліквідована в містах, а її майно було передано державній торгівлі та розподільчим пунктам при заводах. Але радянська влада залишила існувати сільську споживчу кооперацію. За нею закріплювались функції розподілу товарів та заготівлі сільгосппродуктів та сировини для потреб промисловості. Сільські споживчі товариства в умовах командно-адміністративної системи не могли дотримуватись кооперативних принципів в своїй діяльності. Вони не були автономними та незалежними. Це саме можна сказати й про районні, обласні та республіканські спілки споживчих товариств. Всі вони входили до системи Центросоюзу, яка керувалась державними і партійними органами та доводила своїм низовим організаціям плани роботи. Споживчій кооперації в радянські часи вдалось вижити, сформувати досить потужну матеріальну базу, але не вдалось зберегти своєї кооперативної природи. Вона перетворилась у псевдокооперативну систему, яка відірвалась від потреб своїх пайовиків.

Третя велика дискредитація кооперативної ідеї та виникнення нової хвилі псевдокооперації відбулась в період «перестройки» М.Горбачова. В 1988 році був прийнятий закон СРСР «Про кооперацію», який начебто був покликаний створити умови для масового відродження кооперативів. Але організації, що створювались за цим законом, не були кооперативами в тому розумінні, як їх сприймають в усьому світі. В концепцію цього закону була закладена принципова теоретична помилка - ототожнення кооперативної діяльності з колективним підприємництвом. В усьому світі кооперативи створюються не заради отримання прибутку, а для надання послуг своїм членам. Радянські ж кооперативи періоду «перестройки» були формою бізнесу і мали на меті отримання максимального прибутку вузьким колом власників. Таким чином, кооперативний закон Горбачова не тільки не відродив кооперативної природи існуючих псевдокооперативних форм (споживчої кооперації та колгоспів), а й сприяв масовому виникненню нової хвилі псевдокооперації - так званих виробничих кооперативів, чим в

черговий раз дискредитував кооперативну ідею в очах широких верств населення.

Початок відродження кооперативного руху в незалежній Україні.

Проголошення Україною незалежності дозволило представникам української діаспори США та Канади організувати місію по відродженню в Україні кооперативних організацій у фінансовій сфері - кредитних спілок. Однак, низький рівень кооперативних знань в суспільстві, дискредитація кооперативної ідеї в минулі роки та недосконалість господарського законодавства значно ускладнювали цей процес. В зв'язку з цим, відродження в Україні кредитних спілок, як організацій фінансової взаємодопомоги громадян, було здійснено через юридичну форму громадської організації, а не кооперативу, як це прийнято в усьому світі. Указом Президента від 20 вересня 1993 року було затверджено «Тимчасове положення про кредитні спілки в Україні», де кредитна спілка визначена як громадська організація, що має на меті фінансовий та соціальний захист своїх членів шляхом залучення їхніх особистих заощаджень для взаємного кредитування.

Відродження сільськогосподарської кооперації в Україні почалось після прийняття в 1997 році закону «Про сільськогосподарську кооперацію», який створив умови для розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів - справжніх кооперативних організацій в сільському господарстві, що мають на меті не отримання прибутку, а надання послуг своїм членам. Водночас, цей закон створив умови для розвитку так званих виробничих кооперативів, які за своєю природою є псевдокооперативами.

Перші роки відродження кредитних спілок та сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів підтвердили перспективність та важливість розвитку кооперативних форм економічної самопомоги населення. В зв'язку з цим, Президент України 19.12.2000р. підписав указ №1348/2000 «Про заходи щодо розвитку кооперативного руху та посилення його ролі в реформуванні економіки України на ринкових засадах». В указі підкреслюється, що розвиток кооперативного руху визнається одним із важливих напрямків реалізації структурних змін в економіці України. Кабінету Міністрів України разом з Національною та галузевими академіями наук доручено вжити заходів щодо підготовки висококваліфікованих фахівців для кооперативного сектора економіки, проведення наукових досліджень з питань кооперації. Вагому роль в цьому процесі можуть відіграти відповідно підготовлені фахівці органів регіонального управління, а викладання кооперативних дисциплін в навчальних закладах може стати суттєвим фактором швидкого відродження в економіці України кооперативних форм економічної самопомоги населення.

ЗМІСТ

ОРГАНІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ОРГАНІВ РЕГІОНАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ

Кравець С.В., Вознюк С.Т.	Кадри і наука були, є і будуть сферою, яка прокладас шлях у майбутнє	3
Кравчук Л.М.	Адміністративна реформа: проблеми і перспективи	9
Вознюк С.Т.	Обґрунтування необхідності і системи підготовки фахівців для АПК в РДТУ	17
Горожанкіна М.Є., Проданова Л.В.	Прикладна соціальна політика: механізм адаптації і реалізації в Україні	22
Зінь Е.А.	Проблеми підготовки фахівців для забезпечення адміністративної реформи	28
Крока В.І.	Організація державної системи підготовки фахівців для органів регіонального управління	36
Кузьмич О.І., Стародуб І.В.	Умови та завдання підготовки фахівців міського будівництва і господарства для регіонів України	40
Лавренчук А.О.	Державна система підготовки фахівців для органів регіонального управління	48
Лутаєв В.В., Циганчук Л.А., Циганчук А.С.	Вища освіта в оцінках РДТУ	54
Мазур А.Г.	Методологічні проблеми кадрового забезпечення управлінської діяльності в регіоні	62
Приймак В.І., Твердохліб І.П., Лелик Л.І.	Аналіз цілей формування вищої школи України у контексті світових освітніх тенденцій	67
Ревун М.П., Швец Є.Я., Турба М.М.	Досвід підготовки фахівців для регіонального управління	75

ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Алькема В.Г.	Вдосконалення практичної підготовки фахівців бізнес-освіти: проблеми та шляхи вирішення	81
Василенко Т.В.	Організаційно-методичне забезпечення навчальної практики "Вступ до фаху для студентів-менеджерів"	89
Гончаренко В.В.	Актуальність вивчення питань кооперації в процесі підготовки фахівців органів регіонального управління	98
Гринюк Н.А.	Методологічні аспекти сучасної підготовки фахівців з економіки	104
Дубовик С.Г., Щербак О.Г., Юрко Г.І.	Педагогічні методи вимог і їх вплив на міжособистісні відносини в менеджменті	110
Дука Н.С.	Зміст лекційного курсу дисципліни "Управління зовнішньоекономічною діяльністю" при підготовці фахівців для органів місцевого самоврядування	118
Євреєнко Ю.П., Філіпович Ю.Ю.	Напрями системного підходу у організаційному забезпеченні навчального процесу	127
Зінь Е.А., Дука Н.С.	Підготовка магістрів для органів регіонального управління: регіональні аспекти	133
Зінь Е.А., Сорока В.С., Шевчук С.Є.	Структурно-логічна послідовність навчальних дисциплін фахового спрямування "менеджмент" за спеціалізацією "управління в органах місцевого самоврядування"	141
Іванова І.В.	Вдосконалення підготовки професійних менеджерів: від кількості до якості	151
Корбутяк В.І.	Організаційно-методичні рекомендації написання курсової роботи з дисципліни "Управління соціально-економічним розвитком регіону"	158